

IRAK'IN KALKINMA YOLU PROJESİ VE TÜRKİYE: YENİ İPEK YOLU OLUR MU?

BİLGAY DUMAN

Koordinatör ORSAM

“

Özellikle bölgesel iş birlikleri üzerinde çalışan Irak, Mısır ve Ürdün ile iş birliği anlaşmaları imzalamış, Suudi Arabistan'la diplomatik ilişkileri arttırmış ve İran ve Suudi Arabistan arasındaki görüşmelere arabuluculuk yapmıştır.

”

Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine 21-22 Mart arasında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuş, ikili ilişkilerin yanı sıra bölgesel denklemi ilgilendiren konular da gündeme gelmiştir. Özellikle 24 milyar dolara ulaşan Türkiye ve Irak arasındaki ticari ilişkilerin yanı sıra, “Kalkınma Yolu Projesi” konusunda hassasiyetle durulması, Sudanı'nın Türkiye ziyaretinin en önemli yanı olmuştur. Zira söz konusu projenin gerçekleştirilmesi, sadece Türkiye ve Irak arasındaki ilişkilerin gelişmesi açısından değil, bölgesel ve hatta küresel denklem açısından da önemli sonuçlar ortaya çıkarabilecek niteliktedir.

IRAK'IN GELECEĞİ: “KALKINMA YOLU PROJESİ”

Irak'ın 2019'dan bu yana yeni bir dış politika denklemine girmiş durumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Zira 2019'da Irak'ta başlayan protesto gösterilerinin ardından özellikle İran ve Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'taki etkisine dair yoğun tepkinin ortaya çıkmasının yanı sıra, Ortadoğu'da normalleşme adımlarının atılmasıyla birlikte, Irak'ın da dış politikada denge arayışı içerisinde olduğu görülmüştür. Bu kapsamda özellikle bölgesel iş birlikleri üzerinde çalışan Irak, Mısır ve Ürdün ile iş birliği anlaşmaları imzalamış, Suudi Arabistan'la diplomatik ilişkileri arttırmış ve İran ve Suudi Arabistan arasındaki görüşmelere arabuluculuk yapmıştır. Böylece Irak, 2003'ten bu yana üzerinde olan dış baskıyı kaldırarak, stratejik coğrafi konumu üzerinden Ortadoğu'da siyasetinde etkin rol oynama çabasına girmiştir. Nitekim bunun için de stratejik adımlar atmıştır. Nitekim uzunca bir süredir “hayal” olarak tasarlanan “Büyük Fav Limanı” projesinin, Irak'taki tüm olumsuz şartlara ve siyasi çekişmelere rağmen 2021'de dönemin Başbakanı Mustafa el-Kazımi döneminde temelleri atıl-

mıştır. Söz konusu limanın yapımının 2022 itibarıyla yüzde 7'si tamamlanmıştır ve 2028 yılı itibarıyla tamamlanması planlanmaktadır. Söz konusu liman 54 kilometrekarelik alan ile Ortadoğu'nun en büyük limanı olma he-

defini taşımakla birlikte, bu limanın başka bir özelliği de Irak'ın açık denizlere açılan ilk limanı olmasıdır. Irak'taki diğer limanlar tali sular üzerine kurulmuş durumdadır. Fav Limanı'nın büyük yük gemilerini dahi alabilecek derinliğe ulaşması planlanmaktadır. Zira Koreli Daewoo tarafından yapımı üstlenilen projede yapılan dalgakıran uzunluğu yaklaşık 14,523 km ile dünyanın en uzun dalgakıranı olarak Guinness Dünya Rekoru'nda onaylanmış durumdadır. Bu bile limanın büyüklüğüne ilişkin bilgi vermektedir. Ancak söz konusu liman tek başına dahi

önemli olduğu gibi, limanın bağlanacağı başka bir projeye desteklenecek olmasıyla, Irak'ı uluslararası ticaret ağlarının en önemli parçalarından biri hâline getirmesi söz konusu olabilir. Daha önce "Kuru Kanal" olarak adlandırılan ve Basra'dan Türkiye sınırına uzanacak ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlanacak bir ticaret hattını öngören proje, Sudanı'nın Türkiye ziyaretinde gündeme gelen "Kalkınma Yolu Projesi"dir. Bir ticaret hattı olarak düşünülen "Kalkınma Yolu Projesi"nin birbirine paralel demir yolu ve kara yolu olmak üzere iki aşaması vardır.

Basra'dan başlayan söz konusu demir yolu ve kara yolu projelerinin, Irak'ın Nasiriye, Divaniye, Necef, Hille, Kerbela, Bağdat, Selahaddin (Tikrit), Beyci ve Musul'u takip ederek Türkiye sınırına ulaşması planlanmaktadır. 2038'de tamamlanması öngörülen proje Irak'ın geleceği olarak adlandırılmaktadır. Bu projenin gerçekleşmesi sadece Irak'ın geleceği için değil, bölgesel ve küresel dinamikler üzerinde etkili olabilir. Özellikle Basra Körfezi üzerindeki ticari ve ekonomik faaliyetlerin yönünü değiştirebileceği gibi, daha da ötesinde ABD-Çin rekabeti açısından da bu proje

kritik olabilir. Zira söz konusu projenin gerçekleştirilmesi durumunda Çin'in "yeni İpek Yolu" olarak adlandırdığı "Kuşak ve Yol Projesi"nin bir parçası hâline gelmesi söz konusu olacaktır.

Bir ticaret hattı olarak düşünülen "Kalkınma Yolu Projesi"nin birbirine paralel demir yolu ve kara yolu olmak üzere iki aşaması vardır. Basra'dan başlayan söz konusu demir yolu ve kara yolu projelerinin, Irak'ın Nasriye, Divaniye, Necef, Hille, Kerbela, Bağdat, Selahaddin (Tikrit), Beyci ve Musul'u takip ederek Türkiye sınırına ulaşması planlanmaktadır. 2038'de tamamlanması öngörülen proje Irak'ın geleceği olarak adlandırılmaktadır.

Nitekim Çin'in son dönemde Irak'a ciddi bir önem verdiği bilinmektedir. Hatta 2019'da protestolar sonucu istifa etmek zorunda kalan dönemin Irak Başbakanı Adil Abdulmehdi'nin Çin'i ziyareti sonrası ABD ile ilişkilerinin bozulması sonrasında koltuğunun sallandığı konuşulmaktadır. Çin 2021 yılında Irak petrollerine ilişkin 10,5 milyar dolarlık yatırım sözü vermiş ve Irak petrolünün en önemli alıcılarından biri konumuna gelmiştir. Mevcut durum itibarıyla Irak petrollerinin yaklaşık yüzde 45'inin Çin'e gittiği bilinmektedir. Nitekim bu durum ABD'nin baskısı altındaki Irak için bazı zorluklar ortaya çıkarsa da son birkaç yıllık süreç içerisinde dengeli dış politika yürütmek isteyen Irak'ı ABD karşısında rahatlatmaktadır. Bu durum Çin ile iyi ilişkilere sahip İran'ın Irak'ta ABD karşısında elini de güçlendirmektedir.

Bu noktada Irak'ın bağımlılıktan kurtulmak için denge arayışında söz konusu "Kalkınma Yolu Projesi" son derece kritik görünmektedir.

Nitekim 9 Aralık 2022 tarihinde Suudi Arabistan'ın başkenti Riyad'da düzenlenen Arap-Çin zirvesine Irak Başbakanı Muhammed Şiya es-Sudani'nin de katılmış olması, Irak'ın Çin'in gelecek projesi olarak lanse edilen ve "Yeni İpek Yolu Projesi" olarak adlandırılan "Kuşak ve Yol Projesi"ne verdiği desteği göstermesi açısından önemlidir. Nitekim Sudani burada yaptığı açıklamada, Irak'ın "Yeni İpek Yolu"nun bir parçası olma konusunda istekli olduğunu dile getirmiştir. Aynı şekilde Sudani'nin Türkiye ziyareti sırasında da Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın "Kalkınma Yolu Projesi" için "Yeni İpek Yolu" tanımlaması yapması dikkat çekici olmuştur.

TÜRKİYE’NİN ROLÜ

Irak Kalkınma Yolu Projesi ile aynı zamanda Avrupa pazarına girmek ve etkisini arttırmak istemektedir. Nitekim Sudani 12-13 Ocak 2023 tarihlerinde Almanya’ya iki günlük ziyaret gerçekleştirmiş, başta Almanya Başbakanı Olaf Scholz olmak üzere Almanya’daki yetkililerle çeşitli temaslarda bulunmuştur. Sudani ve Alman mevkidaşı Scholz, gerçekleştirdikleri görüşmenin ardından ortak basın toplantısı düzenlemiştir. Scholz, Almanya’nın gaz ve petrol ithal etmesi konusunda Irak’ın iş birliği yapmak için memnuniyet duyacakları bir partner olabileceğini söylerken, Sudani’nin, Irak’ta devam eden Fav Limanı Projesi’ne atıf yaparak “bu limandan doğal gazımızı Türkiye üzerinden Avrupa’ya ulaştırmak için boru hatlarıyla birlikte demiryolu inşa ediyoruz” ifadelerini kullanmış olması dikkat çekici olmuştur.

Bu ifade Osmanlı Devleti’nin yaklaşık son 50 yıllık döneminde projelendirilen Berlin-Bağdat Demiryolu Hattı projesini aklara getirmiştir. 1800’lü yılların sonlarında yapımına başlanan proje ile küresel ve bölgesel siyasette yeni bir denge kurması söz konusu olacaktı. Dönemin süper güçleri olarak anılan İngiltere ve Fransa’nın Ortadoğu’daki girişimlerini bertaraf edecek projede Basra Körfezi’nin Türkiye üzerinden Doğu Avrupa’ya ve Almanya’ya bağlanması düşünülmüyordu. Böylece Almanya’nın İngiliz ve Fransızlara karşı Ortadoğu’da ve Avrupa politikasında üstünlük sağlaması hedeflenmişti. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesi, savaşta Almanya’nın ye-

nilmesi ve Osmanlı Devleti’nin yıkılması ile birlikte projeye dair umutlar da yıkılmış oldu. Zira projenin gündeme geldiği dönemde bugün Irak toprakları Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetindeyken, Birinci Dünya Savaşı sonrası İngilizlerin işgaline uğrayan bu topraklarda İngiliz mandası altında Irak Devleti kurulmuştu. Böylece Berlin – Bağdat Demiryolu Hattı Projesi rafa kalkmış oldu.

Ancak bugün itibarıyla doğrudan Berlin – Bağdat Demiryolu Hattı Projesi aynı hâliyle olmasa da Irak’ın Büyük Fav Limanı ve Kalkınma Yolu Projesi ile Basra Körfezi merkezli ticaretin yeniden Avrupa’ya ulaşması planlanmaktadır. Bu adımlar projenin kısa vadede tamamlanması söz konusu olmasa bile özellikle Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik işgal girişimi başlatmasının ardından Avrupa’da yaşanan ve yaşanması muhtemel enerji krizlerine karşı da alternatif yol arayışları olduğunun göstergesi olarak ele almak mümkündür. Nitekim Almanya ile Irak arasındaki ikili ilişkileri derinleştirmek istediklerini belirten Almanya Başbakanı Scholz, bunun için bir çalışma programı konusunda anlaşmalarını ifade ederken, Irak’tan doğal gazın nasıl ithal edileceğini görüştiklerini de açıklamıştır. Bu noktada ikili arasında gerçekleşen görüşmenin; başta doğal gaz olmak üzere ticari faaliyetlerin canlandırılmasına odaklanmış olması dikkat çekici olmuştur. Rusya’nın Ukrayna’ya müdahalesi sebebiyle Avrupa’nın gündemine oturan enerji meselesi konusunda Irak’ın önemli potansiyele sahip olması, Avrupa ve Irak arasında yeni müttefik bağlarının kurulması konusunda katalizör

olarak görülebilir. Nitekim Sudani’nin Fav Limanı aracılığıyla Türkiye üzerinden yapılabilecek ticarete atıf yapması, Avrupa ve Irak arasında gerçekleştirebilecek olan bu ticarete Türkiye’nin de önemli role sahip olabileceğini göstermektedir.

Bu noktada Irak’ın söz konusu projesini gerçekleştirebilmesi için Türkiye ile ilişkilerini de geliştirmesi gerektiğini söylemek zor değildir. Zira Irak’ın Avrupa’ya bağlanabilmesi için en direkt yol Türkiye’dir. Nitekim söz konusu proje için Türkiye ve Irak’ın ulaştırma bakanlıkları arasında görüşmeler başlamıştır. Zira Türkiye, Irak’la ticari ilişkilerini geliştirmek için uzun zamandır istekli ve alternatiflerini ortaya koymaktadır. Irak’la açılması planlanan ikinci sınır kapısı “Ovaköy”ün Türkiye tarafında hazırlıklar neredeyse tamamlanmış durumdadır. Bu noktada Irak’ın da kendi iç sorunlarını bir an önce çözmesi gerekmektedir. Özellikle Erbil-Bağdat ilişkilerinin bir düzene oturması gerektiği söylenebilir. Diğer taraftan “Kalkınma Yolu Projesi”nin geçeceği hat üzerinde bulunan Sincar’da terör örgütü PKK varlığı da projenin gerçekleştirilmesi noktasında halen önemli tehdit olarak durmaktadır. Bu noktada Irak’ın da PKK’yı elimine etme noktasında Türkiye ile daha fazla iş birliği yapma ve somut adımlar atmaya ihtiyacı olduğu açıktır. Sonuç olarak söz konusu bölgede güvenlik sağlanmadığı ve terör unsuru ortadan kalkmadığı takdirde Irak’ın geleceği olarak görülen projenin gerçekleşmesinin hayalden öteye gitmesinin zor olduğunu söylemek pek de yanlış olmayacaktır. ■